

פנינים משולחן רבינו

הגאון רבי אברהם גנחובסקי זצלה"ה

- חג הסוכות תשע"ט -

ענף ד' - נפלה סוכתו
ענף ה' - עניני ד' מינים
ענף ו' - פרשת האזינו, וזאת הברכה

ענף א' - ישיבה בסוכה
ענף ב' - עשיית הסוכה
ענף ג' - הלכות סוכה

ענף א' - ישיבה בסוכה

שהחינו פעמיים

וכתב בפרי מגדים (סי' תרכ"ז משב"ז ס"ק ב') בשם הב"ח (שם סק"א), דלהרז"ה (סוכה י' א' ד"ה תרגמה) פסול רק מדרבנן ולשאר פוסקים פסול מדאורייתא. והובא בשער הציון (שם ס"ק א').

הנה כתבו הפוסקים (משנה ברורה סי' תרכ"ט ס"ק ג' בשם הרשב"א בסוכה י"ד ב' ד"ה תניא) דהיכא דהסוכה כשירה מן התורה ופסולה מדרבנן, כגון תחת המטה או סוכת נסרים, ואין לו סוכה אחרת, יכול לברך בו לישב בסוכה וגם לברך שהחינו.

[והיה מקום לומר דגם לרז"ה הוי פסול מדאורייתא, דלא כתב הרז"ה דרק מיחזי שאינו בצל סוכה אלא כתב דאינו תחת צל סוכה].

הנה אם היה כך בלילה הראשון, ואחר כך נזדמן לו סוכה הכשירה גם מדרבנן, בפשוטו חייב לקיים המצוה שנית וגם לברך שנית לישוב בסוכה. אלא יש לעיין האם גם מברך שהחינו שנית מכח הסוכה השניה הכשירה גם מדרבנן.

א. אין לו אלא תחת המטה

א. צדדי הספק

כתב בפרי מגדים (שם) דנפקא מינה במי שאין לו מקום אחר לישב בסוכה אלא רק תחת המטה, אם כן יש לו לשבת תחת המטה כדי שעכ"פ ייצא מצות סוכה מדאורייתא. וכתב דיש לומר דגם מברך לישב בסוכה.

צדדי הספק, דלחד גיסא יש לומר דלא יברך שהחינו שנית על המצוה של סוכה, דהרי כבר בירך מתחילה בסוכת נסרים.

והנה זהו דינא דסוכת נסרים, דכתבו בפוסקים (עיין משנה ברורה סי' תרכ"ט ס"ק ג') דמכיון דפסול רק מדרבנן, אם כן באין לו סוכה אחרת יישב עכ"פ בסוכת נסרים, והמקור מהא דאמרין (סוכה י"ד ב') דבשעת הסכנה מודו דיתבינן בסוכת נסרים. וכתב במשנה ברורה (שם) בשם הרשב"א (סוכה י"ד ב' ד"ה תניא) דבכהאי גוונא גם מברך לישב בסוכה.

אמנם לאידך גיסא היה נראה בפשוטו דיכול לברך שהחינו שנית, דהרי לענין המצוה דרבנן עדיין לא קיים המצוה.

ב. בפרי מגדים שלא יברך

ב. נפקא מינה גם בכל הסוכות
הנה במה שכתב בפרי מגדים דנפקא מינה הנ"ל לשיטת רז"ה היינו בלילה הראשונה כשאין לו מקום אחר כי אם תחת המטה, צריך עיון, דהרי נפקא מינה גם בכל ימי חג הסוכות, דאם אין לו מקום אחר לאכול בסוכה, יאכל תחת המטה ולא בבית, דהרי לכאורה מי שאין לו סוכה לא מחייבין ליה לצום אלא מותר לאכול בבית, אבל להרז"ה יאכל מתחת המטה.

אמנם בפרי מגדים (סי' תרכ"ז משב"ז ס"ק ב') מבואר דבישב תחת המטה ביום הראשון לא יברך שהחינו ביום השני.

ג. לחלק בין סוכה לשאר מצוות

ג. ירדו גשמים
הנה תיקשי לשיטת הרז"ה אמאי בירדו גשמים לא מחייבין לו לאכול תחת המטה. [ואולי באמת הא דלא מחייבין היינו דוקא באופן שיש גשמים גם תחת המטה]. ויש לדון ליישב בכמה אנפי:

אולי יש לדון, דהנה אמרין בשולחן ערוך (סי' תרמ"א סעי' א') דהיה ראוי לברך ברכת שהחינו כשעושה הסוכה לעצמו בעת הבניה. אלא שאנו סומכים על שהחינו שאנו אומרים על הכוס של קידוש ויוצאין בו שהחינו על מצות סוכה.

ואם באמת יברך שהחינו בשעת עשייה הסוכה, פטור לברך שהחינו על מצוות סוכה. [אך כתב בביאור הלכה (שם ד"ה אלא) דנחלקו קמאי האם מברך שוב שהחינו בשעת קידוש על היום טוב, וספק ברכות להקל]. וכמו כן ביום טוב שני של גלויות, ברכת שהחינו שבירך ביום הראשון על הסוכה, מהני גם ליום השני, דהרי זה לא גרע מאילו בירך בעת עשיית הסוכה. [ומהאי טעמא ביאר במשנה ברורה (סי' תרס"א ס"ק א') דביום טוב שני מברכין שהחינו קודם לישוב בסוכה, דשהחינו אזיל רק על היום ולא על הסוכה. ועיין מה שכתבנו בזה בחג הסוכות תשע"ז].

מעתה יש לחלק, דבעלמא מברך שנית שהחינו על קיום הדרבנן, אלא שאני בסוכה דהרי חזינן דמהני היום הראשון על השני ולא דמי ללולב ולשופר, מטעמא דהיום הראשון לא גרע מבירך בשעת עשייה דפוטור, ואם כן יש לומר דהכי נמי הא דקיים מצוה דרבנן וברך שהחינו בהאי סוכה שתחת המטה, לא גרע משעת עשייה.

תחת המטה רק מדרבנן

הנה איתא במשנה בסוכה (כ' ב') הישן תחת המטה בסוכה לא יצא ידי חובתו. ואמרין בגמרא (שם) דאיירי במטה גבוה י' טפחים. [והיינו איירי י' טפחים מתחת המטה, דגובה המטה לא מצריפין, כמו שכתב במשנה ברורה סי' תרכ"ז ס"ק ג' ובשער הציון שם ס"ק ג'].
א

דליכא יי טפחים קשה למיכל תחת המטה.

והא דלא עכ"פ מחייבין ליה לישן, יש לדון דהרי לשיטת להמרדכי (סוכה פ"ב ס"י תש"מ, מובא ברמ"א ס"י תר"מ סעי' ד') סוכה שאי אפשר לאכול בו פסול גם לשאר הדברים, דלא הוי כעין דירה שיכול לעשות שם כל צרכיו, והכי נמי כיון דאינו ראוי לאכילה בכל הסוכה מפסל לשינה. ולא דמי להא דאמרין דיכול לישן תחת המטה שאין בה יי טפחים, דהתם איירי באופן דיכול לאכול על המטה, משא"כ הכא כשיורד גשם שאינו יכול לאכול בסוכה כלל.

אך בחכם צבי (ס"י צ"ד, מובא בשערי תשובה שם סק"ה, ושער הציון שם ס"ק כ"ה) נחלק על המרדכי.

ואולי יש לומר כמו שכתבנו לעיל (ס"ק הקודם אות ד') דלא הוה כעין תדורו לעזוב סוכתו ולילך תחת המטה, ולא דמי להיכא דראוי גם בסוכה. [א"ה, כונת רבינו בזה ליישב גם אמאי אינו אוכל מתחת המטה].

ה. כל החיוב רק מדרבנן

הנה בהא דמבואר דהיכא דאי אפשר לקיים הדרבנן, חייב לקיים הדאורייתא אף שאינו מקיים הדרבנן, ואף יוכל לברך על המצוה, כגון הכא שישב תחת המטה.

יש לעיין מהו בכהאי גוונא במידי דרבנן, כגון בשמיני עצרת בחוץ לארץ ויכול לישן רק מתחת המטה להרז"ה דמיפסל רק מדרבנן, או סוכה של נסרים דלכולי עלמא פסול רק מדרבנן.

והנה דן בזה בערוגת הבשם (או"ח ס"י ב') והעלה דהכא פטור, דהרי את הדאורייתא בלאו הכי לא יקיים, דהרי כל עיקר המצוה בשמיני עצרת בחוץ לארץ הוה רק מדרבנן, ואת המצוה דרבנן ליכא דהרי חכמים פסלו.

ויליף לה מדברי הריטב"א בסוכה (י"ד ב' סוד"ה תניא) דכתב דאתרוג שפסול מדרבנן, לא יטול בחול המועד כיון דכל חיובו רק מדרבנן, אבל ביום הראשון יטלנו.

ו. האם נשים יברכו

הנה בהא דאמרין דבסוכת נסרים אם אין לו סוכה אחרת יברך עליו לישב בסוכה. יש לעיין בנשים דפטורות מסוכה ומכל מקום מברכות, להסוברים (רמ"א ס"י תקפ"ט סעי' ו') דיכולות לברך במצות עשה שהזמן גרמא, האם מברכות גם בכהאי גוונא בסוכת נסרים. ומסברא נראה שאין לחלק ויברכו.

והנה סלקא דעתך בירושלמי (ריש פ"ב סוכה) דטבי עבדו של רבן גמליאל לא ישב בסוכה מכיון דמיחה בו רבן גמליאל. והקשה בר"ן (ט' ב' בדפי הרי"ף) היכי הוה סליק אדעתיה שהיה מוחה בו רבן גמליאל, מאי איסורא איכא לישב בסוכה. ומיישב בר"ן דאפשר דהוה סליק אדעתיה שהיה מוחה בו כדי שלא יברך לישב בסוכה.

והקשה בעמק סוכות (סוכה שם) דהשתא דהוה תחת המטה נמי יברך להפרי מגדים, דהרי לטבי לא היה רשות להיות בכל הסוכה

אלא רק מתחת המטה.

ותירץ דבאינו מחוייב לא יברך בכהאי גוונא. ואם כן הכי נמי בנשים. אך למה שכתבנו שיברכו אם כן עדיין צריך עיון. ואם נימא דהר"ן פליג על הרז"ה ומיפסל מן התורה אתי שפיר.

איסור הנאה מהסוכה

הנה אמרינן בגמרא סוכה (ט' א') דסוכה אסורה בהנאה מן התורה, דילפינן דכשם שחל שם שמים על החגיגה כך חל שם שמים על הסוכה, שנאמר 'חג הסוכות שבעת ימים לה', מה חג לה' אף סוכה לה'.

ויש לדון מה חמירא טפי, איסור הנאה מהסוכה או איסור הנאה מקונם. ונפקא מינה כדלקמן:

א. מצוה הבאה בעבירה

הנה אם עשה קונם על פת ואכלה בסוכה, יש לומר דהסוכה לא תיאסר, דהרי הסוכה אינה נאסרת אלא אם קיים בה מצות ישיבה בסוכה, אבל הכא לא קיים המצוה, דהרי הוה מצוה הבאה בעבירה, למאן דאמר דמצוה הבאה בעבירה הוה מדאורייתא.

וכשנשאל על הקונם פקע האיסור קונם למפרע, ואם כן למפרע קיים מצות אכילה בסוכה, ואם כן למפרע נאסרה הסוכה.

ב. אכל מהקונם ונהנה מהסוכה

הנה אם לאחר שאכל הקונם, נהנה מהסוכה, השתא יש לדון מה יעשה, דאם ישאל על הקונם, ירויח איסור קונם אבל יקבל איסור הנאה מסוכה, [דהרי נתברר שקיים בה מצות אכילה ונאסר הסוכה]. ואם לא ישאל, ירויח איסור הנאה מסוכה, [דהרי היה מצוה הבאה בעבירה ולא נאסר הסוכה], אבל יקבל איסור קונם.

ולכאורה קונם חמירא טפי שיש בו לאו ומלקות ועשה משא"כ איסור הנאה מסוכה. ואם כן מוטב שישאל.

ג. גורם איסור קל

אמנם אולי נימא דיהא בשב ואל תעשה דהרי אם ישאל כאילו גורם איסור קל להנצל מאיסור חמור וזה לא שרינן.

וכיוצא בו יש לעיין בהפריש תרומות ומעשרות מאתרוג, ושינה מסדר המעשרות, דאמרין (הזון איש דמאי ס"י ד' סקכ"א, מנחת חינוך מצוה ע"ב אות ד') דמצוה להשאל, אך אם ישאל יהא האתרוג טבל ולא יצא ידי המצוה, נמצא שלפניו או לאו דטבל או עשה דאתרוג, [ומשום עשה דוחה לא תעשה לא שייך לדון דלא הוה בעידניה], ומפאת החומר ודאי לאו חמור מעשה. אלא הנידון אם מותר לישאל ולגרום איסור קל וכהנ"ל. [ועיין מה שכתבנו בפרשת כי תבא תשע"ח].

עֲנֵךְ ב' – עֲשִׂיית הַסֻּכָּה

כן נמצא דהסכך קדם לדפנות, וקשה מזה על הגהות מיימוני.

והנה יש ליישב קושיא חמורה זו בכמה דרכים:

תירוץ א' - רצועה גובה טפח

דרך א', הגמרא בסוכה שכתב דמהני מיגו, יהא מדובר דוקא באופן שחוץ מהדופן השלישית של משהו, יש גם כן רצועה בגובה של טפח סמוכה לסכך מכל הצדדים, ובאופן זה הרי גם הגהות מיימוני מודה דזה מועיל, שזה מוכח מהחוטט בגדיש, שאם יש אויר טפח, חשיבא אהל ויכול לחפור יותר. ואם כן נתיישב קושיית עמודי אור.

אלא דיש לומר דזה דוחק להעמיד הגמרא באופן זה דוקא.

תירוץ ב' - על ידי השבת נגרם חשיבות

דרך ב', יש לומר דאימתי סבירא ליה להגהות מיימוני דפסול, היינו דוקא כאשר הוסיף הדפנות לאחר הסכך, אבל בסוגיין בסוכה, הרי לא הוסיף אחר כך, אלא שעל ידי השבת נגרם חשיבות למחיצה, נמצא דבשעה שסיכך יש כאן כבר מחיצות חשובות לענין שבת, ואם כן חשיבא כמסכך כבר על הדפנות של שבת, והרי הדפנות קדמו לסכך. וד"ק היטב כי עמוק הוה.

תירוץ ג' - שם מחיצות

דרך ג', מבואר בקהילות יעקב (למסכת סוכה ס"י ו'), ותמצית דבריו,

ג. אם אין אויר ליכא פסול כלל

אך אם אין טפח אויר, והיינו שהנוי סוכה ממלא כל האויר, בכהאי גוונא בלאו הכי יש לדון דאינו פסול ואינו צריך להגביהו כלל, דהרי אם מתחיל הנוי סמוך לסוכה, לא נפסל מה שקצהו התחתון יותר מדי טפחים מהסכך.

כדדנו בזה רבנן בתראי והיא בפלוגתא דחכמי הדור, (א"ה). עיין בביאורים במשנה ברורה מהדורת דרשו סוף סי' תרכ"ז אות 12, דאיכא דסברי דאימת אינו בטל להסכך, רק כשיש ד' טפחים אויר והנוי סוכה קשור בחוט, אבל אם מתחיל הנוי סוכה בתוך ד' טפחים וממשיך לתחתיו, שפיר דמי, אבל איכא דסברי דכל דמרחיק ד' טפחים לא מהני.

ג. נעשה בהכשר

תו יש לדון דלא הוה תעשה ולא מן העשוי, דמתחילה היה סכך כשר עד שאחר כך הניח הקישוטים. ותליא בנידון נעשה בהכשר אם מיפסל משום תעשה ולא מן העשוי.

והרי דן בתשובות ארבעה טורי אבן (סי' י"ד, מובא בשערי תשובה סי' תרכ"ו סק"ז) לענין מזוזה, כאשר לחג הסוכות מחליפים את הגג לסכך, והמזוזה קבוע בדלת, והשתא במשך חג הסוכות פטור ממזוזה דהוה דירת עראי, מכל מקום לאחר סוכות כשמחזיר הגג, אין צריך לקבוע המזוזה מחדש, דלא הוה תעשה ולא מן העשוי מכיון שנעשה תחילה בהכשר. [והעירוני אמאי בחג הסוכות אין צריך להחליף המזוזה לכיוון הבית].

וכמו כן חזינן דבמכסה הסוכה מפני הגשם ומסירה לא הוה תעשה ולא מן העשוי. אך יש לומר דהתם הוה ליה כמעשה דלת, אע"פ שאם בעת שסיכך היה הכסוי היה פסול.

ועוד עיין בתשובות כתב סופר (יו"ד סי' קל"ט) דנקט דיש להחמיר בנעשה בהכשר דנפסל. ועיין בתשובות מהרי"ל החדשות (סי' ו) באורך בהאי נידון.

ד. ספק ספיקא

מעתה יש לומר בנידון דידן, דהיה נוי סוכה מהסכך עד יותר מדי טפחים מתחת הסכך, ואחר כך הגביה הנוי למעלה לתוך ד' טפחים, דכשר מחמת ספק ספיקא, חדא, דילמא נוי סוכה כשר בכהאי גוונא מכיון דהתחיל בתוך ד' טפחים. ותו, דילמא בנעשה בהכשר ליכא תעשה ולא מן העשוי.

אך מי שאינו זכור אם נטל לולב, ועכשיו נזדמן לו ספק לולב, האם יפטר משום ספק ספיקא, הא יש לומר דבי' הספיקות הוי בזה אחר זה, ובכהאי גוונא לא חשיב ספק ספיקא.

[וכמו שכתב הגרע"א (גליון יו"ד סי' כ"ח סעי' י"א) בדם של כוי שכיסהו הרוח וחזר ונתגלה. וצריך עיון דבאשה וספק בירכה דן הגרע"א (גליון או"ח סי' קפ"ו סעי' א') משום ספק ספיקא. ויש לומר התם משום ברכות לבטלה. וצריך עיון].

והכי נמי הכא הוה בזה אחר זה, דספק אחד הוה שכשר כשנמצא הנוי מתחת ד' טפחים, וספק השני שכשר אחרי שמגביהו מכיון שנעשה בהכשר.

ה. קודם סוכות

אך אם כל זה היה קודם הסוכות, יש לדון דאיכא ספק ספיקא, למה שכתב במקור חיים (סי' תל"ט ס"ק ב' בשם מגן אברהם שם סק"ג) דבספק ספיקא לקולא בבדיקת חמץ בזה אחר זה, והיו בי' הספיקות קודם הפסח שרינן, דחשיבא בבת אחת, דבשעה שחל האיסור חל בי' הספיקות ביחד.

אך יש לומר דקודם הסוכות לא חשיבא נעשה בהכשר, כמו שכתב בבן איש חי (רב פעלים או"ח ח"א סי' ל"ד, וח"ד סי' כ"א) בכיסהו מפני הגשם קודם סוכות ובכניסת הסוכות היה מכוסה, ואחר כך גילהו, לא מהני. אך דין הבן איש חי הוא חידושא רבתא עד למאד.

סוכת נכרים

הנה אמרינן בגמרא סוכה (ח' ב') שסוכת גנב"ך כשירה, והיינו סוכת גוים סוכת נשים סוכת בהמה סוכת כותים. ויש לעיין היאך מכשרינן סוכת נכרים, הא קיימא לן (משנה ברורה

דשני מחיצות ומשהו, יש להם שם מחיצות אפילו בימות החול, כיון שהם עושות רשות היחיד, וכיון שיש להם שם מחיצות, יש לסכך שם סכך, אע"פ שאין הסוכה כשירה, דהרי אע"פ שרק בשבת מכשירין את הסוכה הזו, אך בכל זאת מספיק מחיצות אלו של שתיים ומשהו לעשות את הסכך לסכך, ולכן אין זה תעשה ולא מן העשוי, ומיושבת קושיית העמודי אור.

נפקא מינה בין ב' התירוצים הנ"ל

הנה יש נפקא מינה לדינא בין התירוץ הב' לתירוץ הג', כגון שעשה שני מחיצות ומשהו (דהיינו לחץ), ואחר כך עשה הסכך, ואחר כך השלים המחיצות לשנים וטפח. והנידון על ימות החול.

ועכשיו זה יהא תלוי, דלפי התירוץ הב', יהא הדין שיהא פסול, כיון דלענין ימות החול אין לסכך כלל שם סכך. משא"כ לפי התירוץ הג', יהא הסוכה כשירה, דהרי בב' מחיצות ומשהו חשיב הסכך לסכך. ודו"ק היטב.

תירוץ ד' - דופן אחד אילן

בתשובות דובב מישרים (ח"ג סי' י"ג) כתב ליישב קושיית עמודי אור, דהנה הקשה בישועות יעקב (או"ח סי' תר"ל סק"א) בהך מינו, דהרי בעינן סוכה הראויה לשבעה (כמבואר בסוגיא בסוכה כ"ג א'), והרי הכא אינו ראוי לשבעה, דהרי לאחר שיעבור יום השבת כבר לא שייך המיגו, ואם כן תיכף לאחר שיעבור יום השבת תהא הסוכה פסולה משום שאין לה שלש דפנות.

ותירץ בישועות יעקב, דאיירי המיגו באופן דיש ב' דפנות שלמות, וגם דופן שלישי של לחי משהו, וגם יש עוד דופן שלישי לסוכה זו, אלא שהוא אילן באופן שאין עולין לה ביום טוב, ואם כן הוי סוכה שאינה ראויה לשבעה משום שבת ויום טוב שבתוך החג, אבל כיון דבשבת ויום טוב אמרינן מگو דהוי דופן לענין שבת הוי דופן לענין סוכה אם כן מהני הלחי לשווייה מחיצה, ובשאר ימי החג דהיינו בחול המועד שאינו של שבת, הוי האילן דופן, לכך הוי כל הדפנות כהלכתן ראויים לכל שבעת ימים של החג.

וכתב בדובב מישרים דלפי זה נתיישבה קושיית עמודי אור, דהרי כיון דעל כרחך איירי דהסוכה כשרה גם בחול דאם לא כן הוי סוכה שאינה ראויה לשבעה, אם כן לא היה שום זמן שלא היו דפנות כשרות ואם כן לעולם הדפנות קדמו לסכך.

אך לא הבנתי, מה מהני מיגו אכתי היאך יושב בהסוכה בשבת ויום טוב, הרי משתמש במחובר.

נוי סוכה ד' טפחים

קיימא לן (שולחן ערוך סי' תרכ"ז סעי' ד') דאם נוי סוכה סמוך לסכך ד' טפחים, כשירה, דהנוי בטל לסכך, אבל אם הנוי רחוק יותר מדי טפחים, פסול, דבכהאי גוונא הנוי חשיבי באפי נפשייהו ולא בטלי לגבי הסיכוך, ונמצא שאינו יושב בצל סוכה אלא בצל נוי סוכה.

והשתא יש לעיין אם הנוי סוכה היה מרוחק ד' טפחים ואחר כך הגביה הנוי, האם עכשיו תתכשר הסוכה, או דילמא נימא דהוה תעשה ולא מן העשוי, כמו בהיתת תחת אילן והסירו האילן, או בסיכך בצמח מחובר וגזרוהו, או בחוטט בגדיש, וכן בחבילה שהונחה ליבוש, דבכל הני מיפסל משום תעשה ולא מן העשוי.

א. הפרש טפח מהני

בפשוטו אם יש הפרש טפח אויר בין הנוי להסכך, שפיר דמי, וכמו שמצאנו בחוטט בגדיש, דהנה אמרינן במשנה בסוכה (ט"ו א') החוטט בגדיש לעשות לו סוכה אינה סוכה. ואמרינן בגמרא (שם ט"ז א') דמכל מקום אם יש שם חלל טפח במשך שבעה, כבר חשיב אהל, ואחר כך כשחוטט בו כדי שיהא חלל עשרה, אין זו עשיית הסכך, שהרי אינו מתקן אלא הדפנות, ובדפנות לא אמרינן תעשה ולא מן העשוי.

[אך רק כשהמחיצות מגיעות עד הסכך, דאם אינן מגיעות ואתינן משום גוד אסיק, נמצא דלסכך עצמו אין דפנות, והוה ליה סכך קדם לדפנות. אך יש לומר דבאמת דינא דגוד אסיק מהני גם לזה. וכן נראה].

אמנם אם אין טפח אויר, הנה הוה כמסכך על גג ופתח אחר כך הגג דלא מהני. וכמבואר כל הני דיני בבכורי יעקב (סי' תרכ"ו סק"ט).

המכשירים, וספק אם היה גג.

ג. חזקה נגד חזקה

הנה יש לומר דמוקמינ אחזקה, דהשתא לית עליה ענף, אם כן גם מקודם לא היה.

אך אם חזינן שהיה עליה ענף אלא שנחתך, והשתא מספקינן מתי נחתך אם קודם עשיית הסוכה או לאחר מכן, בזה נימא חזקת הגוף של הענף שהיה יותר זמן ואם כן הסוכה פסולה.

אך לאידך גיסא נימא דאוקמה עצי הסוכה בחזקתם שנבנו כמה שיותר מאוחר, ואם כן הסוכה כשירה, ואם כן הוה ליה חזקה כנגד חזקה ויהא אסור מספק.

[ויש לעיין בזה בחות דעת (סי' נ"א) שדן כשראינו עצם שבורה ולא ידענו מתי נשברה וגם לא ידענו מתי נשחטה הבהמה, ולא ידענו אם נשברה מחיים ואז טריפה או לאחר שחיטה ואז כשירה, דיש לעצם חזקת הגוף שנשברה ככל המאוחר, ולבהמה חזקה שנשחטה ככל המאוחר, ובספר חלקת יואב (פתיחה י"ד סעי' ב') דן בדברי החוות דעת].

ענף ג' – הלכות סוכה

ב. פחות מג' מהמעקה

הנה לא בעינן שהמבנה של עץ יהא עד המעקה, אלא יהא כשר גם אם המרחק של המבנה יהא פחות מג' טפחים מהמעקה.

והיינו אם המרחק פחות מג' טפחים בשיעור טפח הגדול, אבל אין צריך להחמיר ברחוק ג' טפחים בשיעור טפח הקטן, דבאופן דלפי השיעור הקטן יש ז' על ז' במרפסת עצמה, אז הא כשר ממה נפשך, שהרי אם השיעור כטפח הקטן, יש ז' על ז' במרפסת עצמה, ואם השיעור כטפח הגדול, הרי ליכא ג' טפחים בין המבנה להמעקה. [ויש לעיין בגליון הגרע"א (או"ח סי' שס"ג סעי' כ"ו)].

ג. האם יש דין קרקע בסוכה

הנה דנו רבנן בתראי האם יש דין קרקע בסוכה. דעת אבני נזר (או"ח סי' תני"ט ס"ק י"ד) דבעינן דין קרקע בסוכה, וראייתו מסוכה על גבי סוכה דבעינן שקרקע הסוכה עליונה יכול לקבל כרים וכסתות, וטעמא משום דדירת קבע בעינן (כמבואר ברי"ן ריש סוכה), ואי קרקע סוכה לא חשיב סוכה, יהיה דינו כמו דפנות דלא בעינן בהו קבע (סוכה כ"א ב'), אלא ודאי קרקע סוכה חשיבא סוכה.

אבל באגרות משה (או"ח ח"א סי' קפ"א) נקט דלא בעינן קרקע כלל, והביא ראייה מהא דקרקע של הסוכה מותרת בהנאה. [והא דחזינן דקרקע גזולה פוסלת בסוכה, אסיק דהיינו משום דפסול סוכה גזולה ילפינן מקרא דתעשה לך, ועיקר העשייה הוא בהמעמיד, והרי גם רצפת הסוכה הוי מן העשייה, דהרי בלא הקרקע אין שייך מציאות הסוכה כלל, ואם כן אין לך מעמיד גדול מזה, ונמצא שכל עשיית הסוכה הוא בגזל. והלכך כתב דגם הבונה סוכתו במסמרים גזולים ולא יוכלו הנסרים של הדפנות לעמוד בלא מסמרים, פסולה הסוכה משום גזולה, דהרי בעינן שהעשייה יהא משלך].

וצריך עיון דלכאורה מוכח דבעינן קרקע, דהנה חזינן (סוכה ד' א') דסוכה למעלה מכ' אמה פסולה אף כשמיעטו בעפר, כל שלא ביטל העפר להסוכה. ובשלמא לטעמא דפסלינן למעלה מכ' אמה משום דבעינן קבע אתי שפיר, דאם אינו מבטל המיעוט אכתי חשיב קבע, אך לטעמא דפסלינן למעלה מכ' משום דילפינן מלמען ידעו דורותיכם דבעינן שיראה הסכך, או משום דבעינן צל סוכה, הרי גם אם אינו מבטל איכא ידיעה וצל סוכה, דהרי למעשה יושב בפחות מכ' אמה מהסכך, אלא על כרחך נילף מהכא דבעינן קרקע, והרי הסכך למעלה מכ' אמה מקרקע הסוכה.

וכמו כן אם לא בעינן קרקע, אם כן בעלמא הכשר סוכה של ז' על ז' הוה באויר הסוכה, ואם כן בנידון המרפסת יש לומר דיהא כשר, נאף אם לא יעשה מבנה מעץ. אלא שמע מלינה דנקט (החזון איש הנ"ל שפסל בנידון המרפסת) דבעינן קרקע.

בעינן ביטול לעולם

לכאורה יש לעיין בפיסקא הנ"ל דהחזון איש, דהנה חזינן דסוכה למעלה מכ' אמה פסולה, ועל מנת למעטו בעינן שיבטל להקרקע, ואייתי במשנה ברורה (סי' תרל"ג ס"ק י"א) דנחלקו הפוסקים האם צריך ביטול עולמי, או דילמא סגי בביטול רק לכל ימי החג, והיינו

סי' תרכ"ו ס"ק י"ח) דאם עשו סוכה תחת אילן או תחת גג, ואחר כך הסיירו האילן או הגג, פסולה משום תעשה ולא מן העשוי, כיון שבעת שסייך היה שלא כדיון מכיון דהיה תחת גג סגור. ואם כן מנא לן דהך סוכת נכרים לא היתה תחילה תחת גג או אילן.

א. מעשה חשוב

אמנם במעשה חשוב, כגון להוריד או לסתור הגג, מכשרינן, (שער הציון שם ס"ק כ"ו). ויש לעיין בלחתוך ענף האם הוה מעשה חשוב, ומסתברא דגם כן הוה מעשה חשוב. וכן יש לעיין בלכופף הענף הצידה. ולעני"ד גם זה מעשה חשוב. ורק בגג עם צירים שעשוי לפתוח ולסגור, הפתיחה לא מקרי מעשה חשוב. ולכן כל הנידונים כאן יהיו רק היכא דהוה מעשה שאינו חושב.

ב. ספק ספיקא

הנה גם במעשה שאינו חושב יש לעיין, דהא איכא דמכשירים (שיטת הרמ"א שם סעי' ב'), ואם כן יש לומר ספק ספיקא לקולא, ספק כשיטת

סוכה למעלה מכ' אמה

הנה איתא במשנה בריש סוכה, שסוכה שהיא למעלה מעשרים אמה פסולה. ויש לחקור מהו היכא דהדפנות אינם למעלה מכ' אמה, אבל היושב בסוכה נמצא במרחק של יותר מעשרים אמה מהסכך, וכדלהלן:

א. הקרקע במדרון

הנה יש לעיין מהו היכא דהמחיצות אין בהם כ' אמה, אבל קרקע הסוכה משתפלת בגוונא שאין בזה צירוף למחיצה, כגון שהיה בקעה במדרון שהיו פחות מתל המתלקט עשרה מתוך ארבע, דמבואר בסוגיא בעירובין (כ"ב ב') דבכהאי גוונא אין בזה תורת מחיצה. נמצא דהשתא במקום ישיבתו איכא למעלה מכ' אמה עד הסכך, האם הסוכה כשירה.

ב. חקק באמצע הסוכה

כמו כן יש לעיין היכא דהמחיצות פחות מכ', ולאחר ג' טפחים מהמחיצות, חקק והוסיף ליתר מכ', דגם בזה אמרינן בסוגיא בסוכה (ד' א') דגובה החקק לא מצטרף למחיצות, ומשום הכי אמרינן (שם) דבכהאי גוונא אינו מהני לענין להשלים לעשרה, האם בכהאי גוונא פוסל לענין להשלים ללמעלה מכ' אמה.

ג. נראה דכשירה

נראה דהני תרי גווני דין אחד להם. והנה היכא דאיכא ז' על ז' תוך כ' אמה, בזה קיימא לן (שולחן ערוך סי' תרל"ג סעי' ה') להכשיר כל הסוכה אף דהמותר למעלה מכ' אמה, והנידון הוא בדליכא ז' על ז' תוך כ'. ולעני"ד נראה דיש לומר דכשירה, דכל דאין כאן מחיצות כ' אמה חשבינן להאי דוכתא דהוה למעלה מכ' אמה כחורי הסוכה.

ביטול לרצפת הסוכה

שמעתי עובדא היכא דהיתה מרפסת ולא היה שם ז' על ז', [וקיימא לן דאין האורך משלים לרוחב], והיה בו מעקה גבוה טפי מג' טפחים שהיה על גביו רוחב טפח והשלים לז' על ז'. האם אפשר לצרף המעקה שיחשב סוכה שיש בו ז' על ז'.

ונשאל האי עובדא מקמי דהחזון איש, והשיב שלא ישבו בקרקע המרפסת כמו שהוא, אלא יעשה מבנה של עץ בגובה המעקה לכל גודל הסוכה, ומבנה זה יהיה קרקעית הסוכה לשבת עליו. [נדפס בספר ארחות רבינו (ח"ב עמוד ר"ב), וכן שמעתי עובדא זו מהגהמ"ח].

א. מג' טפחים עד י' טפחים

הנה אם המעקה היה גבוה פחות מג' טפחים, שפיר דמי, דחשיבא חד שטח. ואם היה גבוה טפי מיי' טפחים איכא דסברי דאינו משלים. אלא אם גבוה יותר מג' טפחים ופחות מיי' טפחים, דנו בזה הפוסקים האם מצטרף לענין מזוזה דבעינן ד' על ד', וכן לענין קרפף שיהא יותר מבית סאתיים. עיין בחזון איש בעירובין (סי' קי"י ס"ק כ"ח ד"ה עוד) שנסתפק בהא. והשתא לענין הסוכה יהא תליא בהאי ספק.

שלא להזיזים ממקומם כל ימי החג. וכתב במשנה ברורה דדעת הפוסקים נוטה להקל בזה.

[ולענין בן חוץ לארץ הנמצא בארץ ישראל בעינין ביטול עד סוף יום טוב אחרון, אך בלא הכי צריך עיון האם מותר בשמחת תורה ליקח הדברים שממעט בהם, מצד דהוי בכלל סותר כיון שביטולו לקרקע. אך יש לומר דאם לא לקחו ביום טוב אחרון אלא הביטול הפסיק מעצמו, אין כאן סותר. אך עדיין יש לומר דמכל מקום הוי סותר].

והשתא לדעת המחמירים דבעינן ביטול לעולם, אם כן בהאי מרפסת היאך יועיל, הרי לא ביטל המבנה של עץ רק לימות החג. ויש לבאר בכמה אנפי:

א. ספק ספיקא

יש לומר בפשיטות דכיון דדעת הפוסקים נוטה להקל דלא בעינן ביטול לעולם, וגם כל הפסול אף בלא מבנה מעץ הוה גם כן רק מספק, אם כן יש להקל דהוה ספק ספיקא לקולא ועדיפא מינה. [וגם אפשר לברך, דאע"ג דכתב במשנה ברורה (סי' רט"ו) סק"כ] דבספק ספיקא לא מברכינן, הכא דדעת הפוסקים נוטה להקל יש לומר דעדיפא. ועיין בחזון איש (או"ח סי' קמ"ז) סק"ה ד"ה נראה וד"ה הא) לענין אתרוג שכשר מספק ספיקא].

ב. הכא לא בעינן ביטול

העירוני דנידון דידן דמרפסת שאני מנידון דסוכה שלמעלה מבי' אמה, דהכא במרפסת לא בעינן ביטול כלל, וסגי שיש רצפה של ז' על ז', ואפילו בלא ביטול כלל גם לימות החג, כגון במניח כרים וכסתות. אמנם הנה כעין זה מצאנו דלא בעינן ביטול לקרקע עולם, דחזינן דעושים סוכות על גבי קורות או על גבי ברזלים הנפתחים. ותיקשי היאך מועיל, הרי בכהאי גוונא הקרקע לא יהיה לעולם, וגם הקרקע עולם היא ביותר מבי' אמה מהסכך. [ועוד הא לגבי קרקע עולם אין המחיצות מועילות דיש בקיעת גדיים. ובזה יש לעיין דתועיל הרצפה]. וראיתי בספר האיר יוסף (סוכה סי' יו) דדן בזה, וכתב בי' צדדים ליישב, חדא, דבהני סוכות לא מקרי הקרקע עולם קרקע הסוכה, דהרי לא חשיב שעומדים על הקרקע עולם אלא על הרצפה שלהם, ואם כן לא צריך שהרצפה יתבטל להקרקע עולם.

תו כתב דיש לומר דלא בעינן ביטול אלא כאשר אחר כך עומד לקחת מה שמבטל אבל רצפת הסוכה ישאר, אמנם באופן שכאשר סותרים את רצפת הסוכה סותרים גם את כל הסוכה, נמצא דהרצפה שייכת להסוכה כל זמן שהיא קיימת. [ועיין בתחילת הספר בתשובות הדרך אמונה אות ט']. מעתה בנידון דידן דמרפסת, לכאורה התשובה הראשונה לא שייכת הכא, דהרי קרקע המרפסת הוא קרקע הסוכה. [נא"ה. ולא סיים רבינו מהו לענין תירוץ השני. ולכאורה גם כן לא שייך להכא, דהרי כשיטתו המבנה על הרצפה, ישאר רצפת המרפסת].

ג. סוכה על גבי סוכה

הנה קיימא לן דבסוכה על גבי סוכה, העליונה כשירה, אף שמקרקע התחתונה ועד סכך העליונה יש יותר מבי' אמה. ותיקשי היאך כשר, הא רצפת העליונה אינו קבוע לעולם. [וזה הקשה החתן הרה"ג ר' אליהו מאיר שליט"א].

ונצטרך לומר או כתשובה ב' הנ"ל [באות הקודם] דשאני הכא דכאשר סותרים רצפת העליונה סותרים כל הסוכה ואם כן חשיב קבוע. נא"ה. ולא הבנתי אמאי אי אפשר לומר גם כתירוץ הראשון באות הקודם, דנימא דסכך התחתונה חשיב רצפת העליונה, ולא הקרקע עולם. ויש לבאר דליכא למימר דסכך התחתונה חשיב הרצפה, דהרי אינו אלא סכך, ואע"פ שיכול לקבל כרים וכסתות, מכל מקום אינו חשיב כלפי קרקע עולם, ואם כן לעולם חשיב קרקע עולם קרקע הסוכה].

או דילמא יש לבאר בדרך אחרת, דכיון דיש אויר תחת הסכך האמצעי, חשיבא הסכך האמצעי כרצפת הסוכה.

מעתה אם נימא כחילוק זה, אם כן האי עובדא דהמרפסת יהא ניחא מטעמא אחרינא, דהתם הניחו קורות על המעקה ויש אויר תחת הקורות. וכל זה צריך בירור.

ד. בימה של המלך

אגב אורחא, הנה בהא דמפלגינן לענין למעט למעלה מבי' אמות בין ביטל ולא ביטל, הנה במצות הקהל עשו בימה למלך, והקשה בראב"ד (בהשגות ע"ז פי"ו הי"ט) דהרי אסור למיעבד עצים בעזרה (כמו שכתב ברמב"ם הל' בית הבחירה פי"א הי"ט, ע"ז פי"ו הי"ג) ותירץ דהוה עראי, והיינו דלא ביטלו.

ענף ד' – נפלה סוכתו בשבת או יום טוב

נפלה סוכתו באמצע החג

הנה מי שנפלה סוכתו באמצע שבת או יום טוב, ואינו יכול לחזור ולבנותו מחמת איסור מלאכה, ואין לו סוכה אחרת, האם יהיה מותר לו לכתחילה לאכול מחוץ לסוכה. [נביא בנידון זה מכתב בדברי אחד מגדולי הדור שליט"א, ומה שהעיר רבינו על המכתב].

לכבוד מורי רבי הגאון הגדול ר' אברהם גנחובסקי שליט"א
אחר מבוא הברכה והשלום והקידה כיאות.

עשיתי ככל אשר ציונתני ושאלתי (נידון הנ"ל) קמיה הגרד"ל שליט"א, והשיב, דלפי דברי הגרע"א ז"ל (סוכה כ"ה א) לגבי עוסק במצוה, שדימה מצוות סוכה לדברי המרדכי (מנחות הלכות קטנות אות תתקמ"ד) גבי ציצית דחשיב שב ואל תעשה,

[נא"ה, זה לשון הגרע"א בתוך דבריו: דאין על אכילה איסור כלל שלא לאכול חוץ לסוכה, אלא דמוטל עליו לקיים מצות עשה שיהיה אכילתו בסוכה, ואם אינו הולך לסוכה לאכול אכילתו שם מבטל מצות עשה, ומשום הכי מברך כמו על כל קיום מצות עשה, ואם כן הוי רק שוב ואל תעשה שאינו אוכל בסוכה].

אם כן יש ללמוד לפי דברי הגרע"א ז"ל למי שנפלה סוכתו בשבת או יום טוב ואין לו סוכה אחרת, יהיה מותר לו לכתחילה לאכול חוץ לסוכה, עכ"ל.

[נא"ה, ביאור דבריו, דכמו דלענין ציצית אמרינן דאם אין לו ציצית מותר מן התורה ללכת עם בגד ד' כנפות בלי ציצית, דהרי אין איסור ללכת בד' כנפות בלא ציצית, אלא איכא ביטול מצוה בשב ואל תעשה בהא שאינו מטיל ציצית, ואם בלא הכי אין לו ציצית, נמצא דליכא ביטול מצוה כלל. והכי נמי נימא לענין סוכה, דמכיון דבלאו הכי ליכא סוכה, ליכא ביטול מצוה באכילה מחוץ לסוכה].

והוסיף דבאמת לפי זה יצטרכו לתרץ ולחלק דלכאורה בחול המועד נמי מתי ייאסר עליו לאכול חוץ לסוכה, והרי השתא עד שיבנה סוכתו אנוס הוא. ועל כרחך צריך לחלק דהיכא שהדבר באפשרותו ואין כאן עיכוב ומניעה אלא מפאת זמן ההתעסקות לא דיינינן ליה כאנוס. עכ"ל.

והוספתי קמיה, דאותו קושי יש גם גבי ציצית עצמו, דבמגן

אברהם (סי' י"ג סק"ח) מבואר כשנודע לו ביום חול שנפסלה הציצית והוא ברשות הרבים או בבית הכנסת, לא דיינינן ליה כאנוס לענין דאורייתא [היכא שיש ציצית בעיר] לפוטרו עד הזמן שילך לביתו, ולכן מותר לו ללכת בלי ציצית רק במקום גנאי גדול ולא סגי בזה בגנאי קטן, משא"כ כשנודע לו בשבת פטור גם בגנאי קטן. [ענין שם]. ועל כרחך כחילוק הנ"ל דהיכא שהדבר באפשרותו ואין כאן מניעה אלא מחמת חסרון זמן ההתעסקות, לא דיינינן ליה כאנוס.

ואס"ם בזאת ביראת הכבוד
תלמידו המתאבק בעפר רגליו
יחזקאל מאיר

הנה כתב רבינו לדון במכתב הנ"ל בכמה אנפי:

א. מותר גם מדרבנן

בהא דאיתא במכתב דשרי ליה לאכול בביתו, שאלתי את הכותב שליט"א, הרי מדרבנן אסור ורק משום כבוד הבריות התירו לילך בבגד בלא ד' כנפות.

והשיבני דהרי חזינן לענין מזוזה שנפלה, שאם אין לו בית אחר ימשיך לאכול בביתו, כמבואר בפתחי תשובה (יו"ד סי' רפ"ה סק"א), ומשמע דאירי אף באופן שיכול לצאת מביתו.

והא דמדרבנן מחייבינן לפשוט טליתו בלא כבוד הבריות, זה דוקא לענין לפשוט הטלית. [נא"ה. אולי הטעם דלמצוא בגד אחר הוה דבר יותר קל ושכיח].

ב. אין שוחטין ביום טוב

הנה איתא בריש ביצה (ב' א') דאין שוחטין ביום טוב, בגווני דאחר כך לא יוכל לקיים מצוות כסוי הדם מחמת איסור מלאכה ביום טוב. ותיקשי, אמאי לא אמרינן דתחילה ישחוט, ואחר כך יהא אנוס מלקיים מצוות כסוי הדם, והרי להאמור לדעת המרדכי לא יחשב שביטל המצוה.

ומיישב בגליון מהרש"א (יו"ד סי' כ"ח סע' כ"א) דהרי עכ"פ אסור

מדרבנן. [כמבואר במגן אברהם (או"ח סי' י"ג סק"ח) לענין ציצית].

אמנם להאמור דלענין מזוזה וסוכה אמרינן דבאנוס מלקיים המצוה, מותר לכתחילה שלא לקיימו, אם כן הכי נמי נימא דמותר לכתחילה לשחוט ולא לכסות הדם. אלא צריך לומר דלא כתירוץ הגר"ש איגר, אלא כתירוצים אחרים. [עיינן במה שתיירצו באמרי בינה (או"ח סי' א') וקהילות יעקב (בבא בתרא סי' י'). ועיינן מה שהבאנו בזה בפרשת קרח תשע"ה].

ג. ב' סוכות אחת כשירה ואחת פסולה

הנה לאור האמור בהאי אגרת, יתפרש לנכון, דביש לו ב' סוכות אחת כשירה ואחת פסולה, ואינו יודע איזה מהם כשירה ואיזה פסולה, ונמצא בלילה הראשונה, דשפיר יאכל בספק סוכה, שהרי אין לאוסרו מלאכול בהסוכה, דאם נאסור אם כן יהא כאין לו סוכה ואינו יכול לבנותה, ויאכל בבית, ונמצא שמותר לאכול בהספק סוכה, שכך עכ"פ יתכן שקיים המצוה ועדיפא מלאכול בבית. ואם כן נתבררו הדברים.

[אך אם הוה אמרינן דאסור מדרבנן לאכול בבית כמו בציצית, לא נוכל להקל מפאת ספיקא דרבנן לקולא דדילמא סוכה הראשונה כשירה, דהרי אדרבה דילמא הוה סוכה פסולה ואסור לאכול בו, והרי להגר"ש איגר דמיישב דינא דאיסור שחיטה ביום טוב מפאת האיסור דרבנן, הרי גם כוי שהוא רק ספק מצוה, אסור לשחטו ביום טוב].

ד. פרי מגדים

הנה לכאורה כל האמור כאן מפורש להדיא, דהנה כתב בשער הציון (סי' תר"ל אות ל') בשם הפרי מגדים (שם משב"ז סק"ז) דבסוכה שספק כשירה, כגון בנעץ ד' קונדסין בשפת הגג, ואין לו סוכה אחרת, אין לו לפטור את עצמו אף מסוכה זו, אלא ישב בסוכה זו הכשירה מספק ויאכל.

ותיקשי הא יש כאן ספק איסור דאורייתא דילמא אוכל חוץ לסוכה. אך להאמור הדברים מבוררים. [ועוד עיינן מה שכתבנו בזה בחג הסוכות תשע"ז].

ה. עוברי דרכים

הנה עוברי דרכים פטורים מן הסוכה רק מפאת תשבו כעין תדורו.

עֲנַף ה' – עֲנַנְי ד' מִיָּנִים

נטילת ד' מינים במחובר

הנה כתב בצ"ח בשבת (ק"ל"א א') דאפשר לקיים מצות נטילת לולב במחובר, דהרי ולקחתם כתיב, והא לקחו בידו.

ובפשוטו לדברי הצ"ח, בנמצא לולב על הקרקע ואוחזו בידו, גם כן יצא ידי המצוה, דאם נימא דכל שנסמך על הקרקע לא יצא ידי חובתו, אם כן גם במחובר לאילן לא יצא.

ויש לדון בדבריו בכמה אנפי:

א. קיים המצוה מיד כשהחזיקו

הנה תנן במשנה בסוכה (מ"א ב') דהמוציא לולב מרשות לרשות בשבת פטור משום מלאכת שבת, דהוה טועה בדבר מצוה.

ומקשינן בגמרא מכי אגביה נפק ביה מצות נטילת לולב, ומלאכת הוצאה לא עבר אלא אחר כך כשמעבירו לרשות השני, נמצא דבשעת המלאכה כבר לא קיים מצוה ואם כן אין באותה שעה פטור דטועה בדבר מצוה. [ומשני בגמרא, דבשעה שהגביהו הפכו, נמצא שלא קיים המצוה בשעת הגבהה. תו מתרצינן, דאיירי דבשעה שהגביהו נטלם על ידי דבר אחר, נמצא שבשעת הגבהה לא קיים מצות נטילה].

והקשה הגר"ע"א (שם) מאי מקשינן בגמרא, הא מכל מקום העקירה היתה בפטור מפאת טועה בדבר מצוה, והיינו דאיירי שלא עמד למוש אחר כך. והרי אם פטור על העקירה תו לא חייב על ההוצאה, אע"פ ששאר המלאכה היה בחיוב.

ותירץ ברש"י דבאמת גם העקירה לא היתה בפטור, דהרי יוצא ידי חובת לולב אף שלא עשה עקירה כלל, דכל שאוחז בו יצא אף כשאינו מגביהו מן הקרקע. וזהו כדברי הצ"ח.

[ועיינן ברש"י (שם) שתמה דאף אם נימא דבעינן הגבהה לצאת בלולב, הא ודאי דלא בעינן הגבהה ג' טפחים, ואם כן קדמה המצוה לעקירה. וכתב דדוחק לומר דנוקי מתניתין בהיה הלולב על מקל גבוה ג' טפחים ולקחו לצידו].

ב. מכשירי לולב היינו לקצוץ הלולב

בתשובות מהרש"ם (ח"א סי' א') תמה הגאון השואל על הצ"ח, הא

אמנם להאמור תיקשי דתיפוק ליה שבלאו הכי פטורים דהרי אין להם סוכה.

אמנם לא קשה, חדא, דהרי איירי גם כשיכולים למצוא סוכה. תו, דהרי בעינן להתיר לילך לדרך לכתחילה.

ו. דופן עקומה וחבוט רמי

הנה עובדא הוה בדופן עקומה שהיה צריך גם לחבוט רמי, דהוה ספק כשירה, (עי' משנה ברורה סי' תרל"ב סק"ה לענין לבדו וחבוט רמי), הנה להאמור, אם אין לו סוכה אחרת יוכל לישב בה. ואם יש לו סוכה אחרת, ליתסר. ובשמיני עצרת בחוץ לארץ יש לומר דהוה כספק תקע בשופר ביום טוב שני של ראש השנה דמקילין. [עיינן משנה ברורה סי' ת"ר סוף ס"ק ז'].

ז. ביטול מצות תפילין של ראש

הנה איתא בגמרא מנחות (ל"ו א') דליפנין מקרא שכשהוא מניח התפילין, מניח של יד ואחר כך מניח של ראש. נוכך קיימא לן בשולחן ערוך (סי' כ"ה סעי' ה').

וכתב בביאור הלכה (שם סעי' ו') דאם טעה והניח תחילה תפילין של ראש, לא יסירם כדי לקיים המצוה להניחם כסדר הנחתם תפילין של יד ואחר כך תפילין של ראש, דהרי בכל רגע ורגע שהוא נושא התפילין עליו הוא מקיים בזה מצוה, ואם כן בודאי אין לנו לומר שישלך עתה מצוה ממנו כדי שאחר כך יקיים מצוה יותר מן המובחר, והיינו דאינו מן הדין לבטל מצוה דאורייתא דהנחת תפילין מפאת קדימת של יד לשל ראש.

מעתה יש לעיין, דהרי למה שכתב הגר"ע"א דלאכול חוץ לסוכה הוה ליה רק שב ואל תעשה. אם כן מאי שנא הכא דאמרינן דסילוק התפילין חשיב ביטול מצוה בקום ועשה, נימא דאינו אלא ביטול בשב ואל תעשה, ואם כן יהא מותר לבטלו בשב ואל תעשה כדי שלא יעבור על האיסור שהקדים של ראש לשל יד שעבר בקום ועשה.

ויש לחלק, דהמסלק תפילין מעצמו, דמי לשורף החוטם בהיותו על הציצית, דאולי אף למרדכי חשיבא כמבטל המצוה בידיים. [ועוד עיינן מה שכתבנו בענין דברי הביאור הלכה בפרשת ואתחנן תשע"ה].

רש"י פירש בשבת (שם) שמכשירי לולב שדוחים את השבת לר' אליעזר, איירי לקצוץ הלולב מהמחובר. שמעינן דכדי לקיים מצות נטילת לולב צריך לקצוץ ואינו יכול לקיים המצוה במחובר.

ותירץ השואל, דהיינו משום דרש"י סבירא ליה דלולב צריך אגד, ואם כן מהאי טעמא צריך לקצוץ. ובמהרש"ם כתב דאף אם אין צריך אגד מכל מקום אם אי אפשר לאגדו פסול דבעינן ראוי לבילה. וצריך עיון, הא בצ"ח גופיה מביא דברי רש"י, ומיישבם באופן אחר, דמשכחת לן כששאר המינים רחוקים ואינם לפניו, [וצריך לומר דגם הם מחוברים], וצריך לקצוץ הלולב כדי להביא הלולב אל שאר המינים, דהרי צריך שיהיו כולן לפניו. [וכתב בצ"ח דזה חשיב רק מכשירין, דהרי הקציצה היא קודם המצוה].

ג. לולב בעץ הפקר

כמו כן יש להוסיף דאיכא עוד גוונא דבעינן לקצוץ הלולב, ונימא דבהכי איירי רש"י בשבת, והיינו בלולב בעץ של הפקר, דהרי בעינן לכס, ואי אפשר לקנות הלולב רק אם יקצצנו ויקנהו בהגבהה או בחצר, אבל כל שהוא מחובר ליכא לא הגבהה ולא חצר כמבואר בסוגיא בגיטין (כ"ב א') דכל שיונק אין קנין יד, ואף בנמצא בעציץ דידיה. [וטעמא דמילתא פירש בחזון איש (אה"ע נשים) דכל שיונק חשיבא כאינו נמצא בתוך העציץ. והוא הדין לענין יד].

ד. מצוה הבאה בעבירה

תו כתב במהרש"ם, דהשתא דגזור רבנן משום מוקצה, אם יקח במחובר לא יצא גם בדיעבד, דהרי הוה מצוה הבאה בעבירה.

ולכאורה הא קורע בשבת יצא ידי קריעה, ולא אמרינן דהוה מצוה הבאה בעבירה, ופירש בירושלמי בשבת (פ"ג ה"ג) דכיון דאיסור מלאכה משום שבת הוה עבירה שהגברא עושה, אם כן לא דמי ללולב הגזול דהתם הלולב עצמו עבירה. ואם כן לכאורה במוקצה יצא, דהרי אינו אלא עבירה בעשיית הגברא.

אך יש לומר דהאיסור מוקצה בגוף המוקצה ודמי למצה של טבל דהוה מצוה הבאה בעבירה ואינו רק איסור בפעולה. וצריך תלמוד.

שותף עם ההפקר בכל חדא וחדא. והקשו דאין לך מקפיד גדול יותר מהכא דאינו רוצה להיות שותף עם ההפקר. והדבר צריך עיון. נא"ה. ואם כן על כרחך נימא דשאני בכגון בהמות דמקפידין מחמת גוף החפץ ולא רק מחמת התוצאה של השותפות.

ג. יקנהו עכשיו

שמעתי מורים, דכיון דיש לו רשות לקנות איזה לולב שרוצה, ויש כאן דעת מקנה תמידית, ויוכל גם להחליף על הדוכן מבלי לשאול, אם כן ישאיר לולב אחד בצד ויקנה עכשיו חמש לולבים, דאף אם בתוך החמש יש לולב אחד שלא קנאו מקודם, מכל מקום יקנהו עכשיו, דיש דעת מקנה כל הזמן. [כן שמעתי בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א].

אך יש לעיין, דאימת יש דעת מקנה, רק כשיכול לשלם לו, אבל הכא במה ישלם לו, הרי בלולב שקנה מקודם, הא לא יגיע לו, ואע"פ דמאי נפקא מינה למוכר אם האחרון פקדון והקודמים קנויים או להיפוך, אך מכל מקום מנא לן דאכתי יש בכהאי גוונא דעת מקנה.

ד. מוחזק חשיב כודאי שלו

עוד שמעתי [מהג"ר ידידיה מנת שליט"א] דכיון דבכל לולב הוה ספק אם שלו, והוא מוחזק, אם כן יוצא בתורת ודאי.

דהרי חזינן בסוגיא דתפקו כהן (בבא מציעא ו' ב') שאם מוחזק בהבהמה, ותקפו כהן מוציאין מיד הכהן, וגם המוחזק יכול לעשר בו מעשר בהמה. ובפשוטו הטעם דכיון דנפסק שזה שלו, הוי שלו ודאי.

וכך כתב בחמדת שלמה (ח"מ ס"י ו' אות ו') לפשוט מהכא ספיקת קונטרס הספיקות (כלל א' סעי' ח') במוחזק בממון מכח המוציא מחבירו עליו הראיה דלא מהני ביה תפיסה, האם יכול לקדש בו אשה.

[ולפי זה אם יקדיש ששת הלולבים, ויהנה בכל אחד לחודא, יתחייב המועל אשם, דהרי מדין מוחזק הוה שלו, אבל אם יהנה מכל הששה, יתחייב רק חמש אשמות, דודאי אין לו יותר מחמש. וצריך תלמוד].

אך אם נימא דדמי לפיסקא דתרומת הדשן והרי בשמים דנעשה שותף, לא שייך למידן כן, דהרי אינו מוחזק בכל הלולבים אלא הוה רק שותף.

ה. חלוקת השותפות

עוד יש לדון תקנתא, דיעשה חלוקת שותפות, כדאמרינן בסוגיא בבבא מציעא (ס"ט א') דבשותפות במעות, שותף חולק שלא מדעת חברו, שהרי אין להם נפקא מינה איזה מעות יקבלו. והכי נמי הכא הרי אין נפקא מינה איזה לולב המוכר יקבל, שהרי בלאו הכי אינו מכיר המוכר.

ו. מרובא פריש

עוד שמעתי שבלולב ראשון שנטול, נימא כל דפריש מרובא פריש, עד שנים אחרונים ואותם יקח שניהם. [וכל זה אם נימא דלא דמי להרי בשמים שהם שותפים בכולם].

אך הא הלולב הגזול הוה קבוע, ואע"ג דאינו ניכר, נדאינו ניכר איזה מהם הלולב הגזול, הא עכ"פ מדרבנן מחמירין בקבוע שאינו ניכר.

ז. יתן לאחר במתנה

עוד יש לדון דאם יתן הלולב לאחר במתנה על מנת להחזיר, קנאו ביאוש ושינוי רשות.

אך גבי המוכר הוה ליה יאוש שלא מדעת, אלא אם כן נימא דכיון דהמוכר רואה כל מה שנשאר, חשיבא יאוש מדעת על מה שאין לו. אך דבר זה צריך ראיה גדולה.

ח. שם דמיהם ומניהם

יש לדון תקנתא אחריתי, דהא קיימא לן (שו"ע ח"מ ס"י רס"ז סעי' כ"א - כ"ב) בהשבת אבידה שם דמיהן ומניהן, והיינו דיש אופנים דאנן סהדי דניחא ליה להמאבד שיתחייבו לו מעות, ומוותר על החפץ האבוד.

ואם כן הכי נמי האי לולב הוי אבידה, ואם כן ניחא ליה שיתחייב הקונה בדמיו, ואע"ג דאשכחן דין שם דמיהן רק לענין היתר שימוש ולא לענין לכס, אבל בפשוטו אין לחלק.

אלא דיש לדון היאך יוכל לקנות לולב הגזול, הא הוה ליה אינו ברשותו דהא בגזילה אתי לדידה. אך הא חזינן דשומר אבידה יכול למכור אם רואה שהולך לאיבוד, אע"פ שאבידה חשיבא אינה ברשותו לכמה שיטות.

אלא דהכא שאני דבא לידו בתורת גזילה. אך הא השתא מחזיק עבור הבעלים, ואע"פ דחזינן פלוגת רז"ה ורמב"ן (בבא קמא סוף"ד) דבבר גזול ורוצה להחזיר לבעלים אם יכולים הבעלים להקנות, הנה

ה. הוכחה מבכורים

במהרש"ם (שם) כתב להביא ראיה לצל"ח, מהא דאיתא במשנה בבכורים (פ"ג מ"א) דלרבנן קורא שם בכורים במחובר, אע"פ דהא כתיב בבכורים "ולקחת מראשית כל פרי האדמה", אלא חזינן דגם במחובר חשיב לקיחה.

ואולי יש לדחות דלעולם לקחתם היינו רק בתלוש, וקריאת שם שאני דלא הוי בכלל קרא דולקחתם, והרי חזינן דרי' שמעון דפסל במחובר יליף מגזירה שוה מהבאה ולא מקרא דולקחתם, וצריך עיון.

קנה חמש לולבים

עובדא הוה באחד שרצה לקנות חמשה לולבים ובהם לביתו ומצא שש, ורצה להחזיר לולב אחד להמוכר, וחיפש המוכר ולא מצאו. והשתא יש לדון האם יוכל לצאת בלולבים שבידו.

והנה בחול המועד יש לומר דיכול לצאת, דהרי בחול המועד מהני בלולב שאול, ואמרינן דניחא ליה לאיניש למיעבד מצוה בממוניה, ואע"ג דאמרינן (ע' משנה ברורה סי' י"ד ס"ק י"ג) דניחא ליה לאיניש דוקא באותו מקום, אבל במקום אחר לא ניחא ליה ולא שרינן לקחת, אבל הכא דבלאו הכי הוא אצלו, יש לומר דשרינן, וצריך תלמוד, אבל הנידון ביום טוב ראשון דבעינן לכס.

ויש לדון בזה בכמה דרכים:

א. יקח שני לולבים

אחד מן המורים [הג"ר רבי פנחס שרייבר זצ"ל] הורה שיקח שני לולבים, דאז ודאי חד מינהון שלו.

ב. שניהם שותפים בכל לולב

הנה עובדא הוה במי שהיה חייב לחבירו סך ארבע מאות, ונתן לו מעטפה עם ד' כרטיסי גורל שכל כרטיס היה שוה מאה, ולאחר שעלה הגורל פתח המעטפה ומצא שם חמש כרטיסים, ואחד מהכרטיסים זכה בהגרלה.

וכתב בתשובות הרי בשמים (חלק ג' סי' ע"ג) דהמקבל ונותן חשיבי שותפים בכל כרטיס וכרטיס, והלכך יש לחלק הזכיה ארבע ידות למקבל ואחד לנותן.

ומקורו מדינא דתרומת הדשן (סי' ש"ד, ומובא ברמ"א ח"מ ס"י רצ"ב סעי' י') דאיירי באופן שהפקידו מטבעות אצל בעל הבית, והבעל הבית עירבבם עם המטבעות שלו, וכתב דמכיון דמטבעות הוה דבר שאינו מסויים, שאין הבדל בין מטבע למטבע, לא אמרינן דהמטבעות של כל אחד שייכים לעצמו, אלא שניהם חשובים כשותפים בכל מטבע ומטבע, וממילא אם נאבדו מקצת המעות המעורבים, לא אמרינן המוציא מחבירו עליו הראיה, אלא ההפסד בשוה, ויתחלקו לפי האחוזים שיש לכל אחד בהמטבעות.

ולפי זה בנידון דידן יש לומר דחשיבי שניהם שותפים בכל לולב, ואם כן לא יצא אף אם יטול שני לולבים.

חילוק בין מקפיד לאינו מקפיד

אך יש לעיין דהתם בתרומת הדשן חילק בין דברים שאין מקפידין על תערובתם ובין דברים שמקפידים על תערובתם, שאם מקפידין על תערובתם לא הוה שותפים.

ויש לדון בלולבים מהו, מי מדמינן למטבעות שאין מקפידין בהם כיון דכולם שוים, או דילמא מדמינן לבהמות שמקפידין, והרי איתא בסוגיא בבכורות (נ"ה ב') בנתערב בהמה של המפקיד והנפקד ומת אחד מהם, דהמוציא מחבירו עליו הראיה.

והג"ר ישראל ברגר שליט"א טען דהכי נמי בנידון דידן דלולבים, דמי לבי' בהמות דאין נעשין שותפין, דהרי ודאי מקפיד שלא יהא שותף בכל אחד, דעל ידי זה הוא לא ייצא באף לולב, ואם כן ניחא ליה דישאר כל אחד בשלו, ולא דמי להא דהרי בשמים, דהתם סתמא ניחא להו להיות שותפים אע"פ דהוה שלא מדעתו. ומסברא הדברים נכונים.

אך מדברי הגרע"א (ח"א ס"י כ"ג) חזינן דלא כן, דהרי כתב דלא יועיל ביטול בחמץ ומצה מעורבים, דמכיון דלא ידעינן מה הפקיר, נעשה

אם נימא כדפירש בדברי יחזקאל (סי' נ"ד) דטעמא מפאת קנייני גזילה דיש לו, מונעים הנגזל מלהקנות, אם כן הוא הדין הכא. אך למאי דפירש בחזון איש (בי"ק סי' כ"י ס"ק י"א) דודאי אם באמת רוצה להחזיר לנפקד יכול הנגזל להקנות, אלא דפלוגת רז"ה ורמב"ן אי חשבינן לה כרוצה להחזיר. אם כן הכא הכא דכל הגזילה בשוגג, ודאי מוקמינן ליה בחזקת כשרות, והוה ליה מחזיק עבור הבעלים, ואם כן יוכל לחזור כמו כל שומר אבידה דיכול למכור.

ריח למוכר בהא ששם דמיו ומניחו
הנה אע"ג דהכא הוי גזלן בשוגג ובלאו הכי חייב דמים, ואם כן מאי טיבותא למוכר שיקנה את הלולב הנוסף, יש לדון דמכל מקום לא איכפת ליה.

תו, יש קצת זכות דיכול לומר הרי שלך לפניך לאחר סוכות אם ימצאנו והשתא חייב דמים.

תו, דגזלן בשוגג פלוגת קצות החושן (סי' כ"ה סק"א) ושער משפט (סי' ע"ב ס"ק ל"א) אם חשיב גזלן, ולקצות החושן לא הוי גזלן ופטור מדמים, ואם כן ניחא ליה בתורת ודאי שלא יאמר קים לי כהקצות החושן. [וזה לא ברירא דמכל מקום לשער משפט אין זכות, ואע"פ שבמציאות יש זכות, אזלינן לפי הדין, כדחזינן (יבמות ק"ה ב') דלא מהני זכיית גט לאשה במקום יבם מחמת ספק אם הוי זכות, ולא אמרינן דאחר הגט הראשון דנאסרת מספק, הוי הגט השני זכות].

אמנם העירוני דבמכירה יש חוב דבהיותו גזלן חייב לחפשו משא"כ לאחר שמכר.

ענף ו' - פרשת האזינו

ויש לדון ליישב בכמה אנפי:

- א. **תכסיסי ברכת המזון**
יש לחלק, דשאני לולב דהוה מצוה אחריתי מברכת המזון, משא"כ זימון הוה מתכסיסי ברכת המזון, ואם כן אמרינן דלא יברך ברכת המזון שלא במקומו בשביל זימון.
- ב. **עבר על איסור**
תו יש ליישב, דהכא עבר באיסור בהא שלא זימנו במקומם, ולכן יחזור למקומו. [ולפי זה בהיה לו הלל ולולב כאן, והלך למקום אחר ושם יש רק לולב ולא הלל, וכשיחזור לכאן יהא לו רק הלל ולא לולב, יצטרך לחזור, דהרי היה אסור לו ללכת, אע"פ דעכשיו יהא לו רק הלל דרבנן ולא לולב דאורייתא. וצ"ב].
- ג. **זימון רק דרבנן**
תו יש ליישב, דבאמת גם דינא דרב הונא דיכולים לזמן גם כשלא אכלו ביחד, הוה רק מדרבנן, והלכך שפיר יחזור למקומו. ולפי זה יועיל כאן חזקה דרבא. [והיינו לזמן עם אחד שאינו גדול אלא מחמת חזקה דרבא, דהרי סמכינן על חזקה דרבא רק לענין דיני דרבנן]. ולא מחוור, ויש עדיין לעיין בזה.

זימון או לברך במקומו

פי שם ה' אֶקְרָא הֵבו גְדֹל לְאַלְקִינִי (ל"ב ג')
הנה בגמרא ברכות (מ"ה א') ילפינן מהכא חובת זימון. ואמרינן בגמרא (שם נ' א') דינא דרב הונא, שאם היו שלשה חבורות ופרש אחד מכל חבורה, אע"פ דהני פורשים לא אכלו ביחד, מכל מקום כיון דכל חד מינייהו חייב בזימון, הלכך מזמנין ביחד.

הקשה בבית יוסף (סי' קצ"ג סע' ה') היכי אמרינן דזימנו, הא כל אחד חייב לחזור למקומו על מנת לברך ברכת המזון במקום אכילתו, דהרי ברכת המזון טעון ברכה לאחריו במקומו. [עיי' שם מה שתירץ].

ויש לעיין בעיקר קושיית הבית יוסף, דהנה החיוב לברך במקומו הוא רק מדרבנן, ואם נימא דזימון מדאורייתא (עיי' חזון איש או"ח סי' ל"א סק"א, ועוד עיי' בשער הציון סי' קצ"ז ס"ק ט"ז, וסי' קצ"ט ס"ק י"ט), **אם כן דמי למי שיש לו לולב דאורייתא במקום אחר, ואם יברך ברכת המזון במקום אכילתו יפסיד הלולב, דמורינן ליה שילך למקום הלולב כדי לקיים המצוה דאורייתא, ואם כן הכי נמי אם לא יוכלו לזמן במקום אכילתם, שילכו למקום אחר לברך עם זימון, ואמאי יחזרו למקומם לקיים מצוה דרבנן ויפסידו זימון דאורייתא.**

פרשת וזאת הברכה

אמנם יש לדון דהכא ליכא לפני עור, דהרי איהו עושה בשלו, ודומה למי שלומד תורה בביתו לתלמידים ויודע שנכרי יאזין מהצד השני, דלכאורה בכהאי גוונא מותר.

וכעין זה מצאנו, דהנה אמרינן (שו"ע יו"ד סי' קנ"ז) דאע"פ שאם מדינא יעבור ואל יהרג, מכל מקום מצד מידת חסידות שרינן ליהרג ולא לעבור. והקשה במהרי"ל דיסקין (קו"א אות קמ"ד) היאך שרי, הא מכשיל הנכרי באיסור רציחה.

ויש ליישב דלא מיקרי לפני עור, דהא איהו עושה בשלו, שרצונו שלא לעבור העבירה, אבל אין רצונו להכשיל הנכרי, ואם כן הכי נמי דכוותה.

ג. **ליישב קושיית תוספות**
מעתה יש לדון ליישב קושיית תוספות (חגיגה שם) שהקשו למה לי האי לפותא בסוגיא בחגיגה מ"משפטים בל ידעום" דאסור לישראל ללמד תורה לנכרי, הרי מכיון דכבר ילפינן בסוגיא בסנהדרין מקרא ד"תורה צוה לנו וגו'" דאסור לנכרי ללמוד תורה, אם כן המלמד תורה לנכרי מכשיל להנכרי בהאי איסורא, ותיפוק ליה דאסירא משום לפני עור. ולהאמור הרי נפקא מינה בגוונא הנ"ל.

נכרי ששומע תורה

תוֹרָה צוּה לְנוּ מוֹשֶׁה מוֹרְשָׁה קְהֵלֶת יַעֲקֹב (ל"ג ד')
הנה אמרינן בגמרא סנהדרין (נ"ט א') אמר רבי יוחנן נכרי שעוסק בתורה חייב מיתה שנאמר 'תורה צוה לנו משה מורשה', לנו מורשה ולא להם. חזינן דאסור לנכרי ללמוד תורה. וכמו כן איתא בגמרא חגיגה (י"ג א') אמר רבי אמי אין מוסרין דברי תורה לנכרי, שנאמר 'לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום'. חזינן דאיכא גם איסור ללמד תורה לנכרי.

ויש לעיין מהו במלמד תורה לישראל, ויודע שגם נכרי יבוא ללמוד, אבל אינו רוצה שהנכרי יבוא.

א. **איסור ללמד**
הנה מפאת הא דילפינן דאסור ללמד תורה לנכרי, יש לעיין האם מותר, דהרי נהי דהוה דבר שאינו מתכוין אך הוה פסיק רישיה. אך יש לדון דכל שאינו מכוין לא חשיב מלמד לנכרי. וצריך עיון בדברי הפוסקים.

ב. **לפני עור**
תו יש לדון דעובר על לפני עור, דהנה כתבו תוספות (חגיגה שם ד"ה אין) דהמלמד נכרי עובר גם על איסור לפני עור, שהרי מכשיל הנכרי בהא שאסור לו ללמוד תורה.

זאת למודעי הדברים הנדפסים כאן אינם תמיד בלשונו של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעיינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו בכמה וכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק.

המכון להוצאת כתבי רבינו זצ"ל
ששו ושמחו בשמחת התורה
 לאחר שאזלו מן השוק ספרי רבינו שיצאו לאור בשנה האחרונה, יצא לאור מהדורה חדשה
"בית אבי"
 חיבורו הגדול של רבינו על ספר שבע שמעתיא
"חדר הורתי"
 על מסכת הוריות - מהדורא קמא - מהדורא תנינא - מלואים

ניתן להשיג: משפחת גנחובסקי, רחוב נועם אלימלך 14 בני ברק, טלפון 0527639733
 משפ' פייש רח' הרב קוטלר 21 פינת הרב שך ב"ב, טל' 03-6188995 0533149777 **וכן בחנויות הספרים**

אנא לתרום להדפסת הגליון, סוקולוב 17 א' ב"ב
 טל' 035703949 L.5703949@gmail.com